

BİR YENİ ROMAN UYGULAMASI:
ALAIN ROBBE-GRILLET'İN *LE VOYEUR* (GÖZETLEYİCİ)
ADLI ROMANI

Dr. Ali Büyükaslan*

Bu makalede Alain Robbe-Grillet'nin *Le Voyeur* adlı romanı, yeni roman anlayışı ve hikaye/olay çerçevesinde ele alınacaktır. Bu eserin tasvir, muhteva ve zaman-mekan uygulamalarının her birinin ayrı bir makale konusunu oluşturduğu kanaatindeyiz.

1950'li yıllardan itibaren Fransız romanında yeni bir anlayış ortaya çıkıyordu. Bu yeni anlayış o ana kadar etkisini sürdüren ve edebiyat tarihinde klasik roman ya da bir başka ifadeyle Balzac romanı diye bilinen roman anlayışına karşı çıkmakla işe başlıyordu. Yine II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan varoluşçu anlayışın yansıtıldığı ve angaje edebiyat olarak bilinen anlayışa da karşı çıkıyordu bu yeni roman anlayışı.

Geçmiş reddediyordu Yeni Romancılar ama yine de geçmişten aldığı mirası da bir kenara bırakmıyordu. Çünkü yeni romancılar örnek aldıkları ya da bir başka ifadeyle etkilendikleri, ilgilendikleri romancıları sayarken Flaubert, Poe, Proust, Dostoïevski, Joyce, Kafka gibi kendilerinden önce eser vermiş birçok romancıyı hatırlamayı ihmal etmiyorlardı.

1950'li yıllarda Yeni Roman anlayışının sergilendiği eserlere sıkça rastlamaktayız. Bunlar Beckett'in *Malloy*'u; Alain Robbe-Grillet'nin *Les Gommés* ve *Le Voyeur*'ü, Michèle Butor'un *Passage de Milan*'ı, Nathalie Sarraute'un *Martereau*'su gibi eserlerdir. Bunlara Robert Pinget'nin *Entre Fontaine et Agapa*'sı ile Marguerite Duras'nın *Le Square*'nı da ekleyebiliriz.

Eserlerini yeni roman anlayışına uygun olarak yazan romancılar **Editions de Minuit** (Gece yarısı Yayınları) etrafında bir araya geliyorlardı. Bu yayınevının desteğiyle yavaş yavaş yeni bir grup oluşmaya başlamıştı bile. Öyle ki kimi edebiyat eleştirmenleri bu yazarlara "Minuit Ekolü" ismini bile vermişti. Hatta öyle isimler veriliyordu ki

* Selçuk Üniversitesi Öğretim Elemanı.

onlara hiçbir akılda kalmıyordu. Ama bir tek isim herkes tarafından kabul görüyordu: "Yeni Romancılar".

Edebiyat eleştirmenlerinin kendilerine verdiği bu isme rağmen yeni bir anlayışla eser veren romancılar klasik anlamda bir edebiyat ekolü de oluşturuyorlardı. Robbe-Grillet şöyle diyordu: "Yazmaya başlarken romanlarımızın çok da yeni olduğunu zannetmiyorduk."¹

Bu arada kimi eleştirmenlerin de bu yazarlar için biraz daha farklı bir dille kullandıkları, onlara taktıkları isimler de mevcuttu. Örneğin "Anti roman", "Bakış ekolü" gibi...

1960'lı yıllara doğru bu yazarlar bir fikir etrafında birleşebiliyorlardı artık. Bu da hepsinin edebiyatta angajmana/bağımlılığa karşı çıkmalarıydı. Ve grubun sözcülüğünü de Alain Robbe-Grillet yapıyordu.

Bu yazarların edebiyat anlayışlarını ortaya koydukları ve fikirlerini savdukları iki önemli eser görmekteyiz. Nathalie Sarraute'un 1956 yılında yayınlanan "*L'Ere du Soupçon*" (*Kuşku Çağı*) ve Alain Robbe-Grillet'nin 1963 yılında yayınlanan "*Pour un Nouveau Roman*" (*Yeni Bir Roman İçin*) adlı eserleri.

Yeni roman anlayışının bir karşı çıkma hareketi olduğu söylenegelmiştir. Bu tespite katılmamak mümkün değil. Ancak Yeni Romancıların karşı çıkışı öyle basit bir karşı çıkıştan ibaret değildi. Yeni Roman onlara göre bir arayıştı. Ama bu arayışın neticesinde romana yeni kurallar koymak ya da bir roman teorisi geliştirmek gibi bir iddiaları yoktu. Zira "ne başkaları ne de kendimiz için kurallar, teoriler, kanunlar ihdas etmek amacında değiliz, diyordu Robbe-Grillet, aksine karşılaştığımız çok katı kurallara karşı mücadele içindeyiz (...), romanın ne olması gerektiğini bilmiyoruz. Gerçek roman; bildiğimiz sadece şudur ki bugünün romanını yapacağız..."²

¹ N. Bothorel, F. Dugast, J. Thoraval, *Les Nouveaux Romanciers*, Paris, Bordas, 1976.

² Alain Robbe-Grillet, *Pour un Nouveau Roman*, Paris, Editions de Minuit 1961, s. 114-115.

Robbe-Grillet: Ekolün Şefi

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Yeni Roman anlayışının sözcülüğü Alain Robbe-Grillet'e yeye düşmüştü. Gerçekten Robbe-Grillet'e de gerek romanları ve gerekse teorik yazılarıyla bu ünvanı haketmekteydi.

Romanın muhteva ve biçimine yönelik düşüncelerini ilk olarak 1953 ve 1954 yıllarında *NRF*'de (*La Nouvelle Revue française*) ve *Eleştiriler*'de (*Critiques*) yayınladı. Robbe-Grillet yazarlık hayatının başından itibaren "karmaşık ve adeta bir mühendis edasıyla yapılandırılmış kurgularla çok dikkat çekici bir özgünlük ortaya koyar..."³

Alain Robbe-Grillet'nin geleneksel/klasik romandan ayrılan ya da öne çıkan kimi yönleri bu makalenin de konusunu teşkil etmektedir. Romanlarında olay örgüsü, polisiye kurgu ve esrarlı olanı ele almak ve bu yönde işlemek eğilimindedir. Öyleki okuyucu, romanı anlamak, hikayeyi anlamak, olup biteni kavramak için romanı okurken oldukça dikkatli olmak ve okuma üzerinde yoğunlaşmak zorundadır. Üslubundaki ağırlığın romanlarının muhtevasıyla aynı derecede olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. "Bir maceranın yazımı değil, ama yazının macerası"⁴ olarak nitelendirilmekteydi. İşte Robbe-Grillet'yi farklı kılan özellikler de bunlar olsa gerek.

Real Ouellet, Robbe-Grillet'nin romanına ilişkin şu alıntıyı yapmaktadır. "Robbe-Grillet'nin (...) girişimi yüzeydeki romanı yapmaktı; asıl olanı; insanı, nesnelere, onun sirkülasyonunu parantez aralarına koymuştur..."⁵

Yeni Roman ve bu anlayışın sözcüsü olarak kabul edilen Robbe-Grillet savunduğu ilkeleri tutarlı biçimde ilk olarak *Les Gommages (Silgiler)* isimli romanında uygulamaya çalışmıştır. Bu romanında her ne kadar yeni

³ Bruce Morrissette, *Les Romans de Robbe-Grillet*, Paris, Editions de Minuit, 1969.

⁴ Jean Ricardou, "Esquisse d'une théorie des générateurs", *Positions et Oppositions sur le Roman contemporain*, Actes du Colloque de Strasbourg, Paris, Editions Klincksieck, 1971, p. 143; Bkz. Muharrem Şen (Prof. Dr.) *La Jalousie de Robbe-Grillet et La Nouvelle Technique romanesque*, Konya, Selçuk Üniv. Yay., II. Bsk., 1996, s. 29

⁵ Réal Ouellet, *Les Critiques de Notre Temps et le Nouveau Roman*, Paris, Garnier Frères, 1972.

bir roman anlayışı sergilenmeye çalışılmaktaysa da dikkatli okuyucunun gözünden kaçmayacak kimi klasik yönlerin hâlâ varolduğu görülmektedir.⁶ Kısmen klasik bir polisiye romanı çağrıştıran bu romandan sonra *Le Voyeur (Gözetleyici)* isimli romanını yayınlayan yazarın bu romanı klasik romana ait birçok özelliğin terk edildiği bir yeni roman uygulaması olma yolunda olan bir roman olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda bu romanda yeni romana ait kimi özelliklerin incelenmesi konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Bir Yeni Roman Uygulaması: *Le Voyeur (Gözetleyici)*

Yeni Romanın kendinden önceki kimi roman teorilerini ve uygulamalarını bir kenara bırakarak onlara karşı çıkmakla ortaya çıktığını daha önce belirtmiştik. Alain Robbe-Grillet'in '*Yeni Bir Roman İçin*' (*Pour Un Nouveau Roman*) adlı eserinde ele aldığı ve '**eskimiş kavramlar**' (**notions périmées**) olarak nitelendirdiği hikaye anlatma, roman kişileri, tasvir, zaman/mekan ve biçim/içerik gibi kavramlar yeni şekliyle adeta *Le Voyeur (Gözetleyici)* isimli romanda görünüyordular. Bir yeni roman uygulaması olarak karşımıza çıkan bu esere Robbe-Grillet'in eskimiş dediği kavramlar -bu makale çerçevesinde hikaye/olay- açısından bakmanın yeni romanı ve *Le Voyeur* romanını tanımada/anlamada bize yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Hikaye Anlatımı

Romanda hikaye anlatımının ya da öykülemenin önemi kuşkusuz inkar edilemez. öyküsü olmayan bir roman, öykü anlatımının bulunmadığı bir romanı düşünmek oldukça güçtür. Romanda mutlaka şu ya da bu şekilde bir hikaye, bir öykü söz konusudur. Bir öykü sunulur mutlaka okuyucuya...

Hikaye anlatımının/öykülemenin klâsik romanlarda çok öne çıktığını ama Flaubert'den itibaren bunun yavaş yavaş etkisini kaybetmeye başladığı görülmektedir.⁷ Flaubert'in amacı 'hiçbir şey üzerine bir kitap'

⁶ Bkz. Ali Büyükaslan, *Alain Robbe-Grillet'in İlk Romanlarında Klasik Unsurlar* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), S. Ü. Sos. Bil. Enstitüsü, Konya 1998.

⁷ Bkz. Muharrem Şen, *a.g.e.*, s. 24

yapmaktı.⁸ Yani bir hikaye etrafında gelişen, birbiri içine girmiş olayların öne çıktığı, maceralara sürüklenen kişilerin okuyucunun gözleri önünde gezdiği bir kitap değildi onun amacı.

Aynı kaygının büyük Fransız romancısı Marcel Proust'un *Kaybedilmiş Zaman Peşinde (A la Recherche Du Temps Perdu)* isimli eserinde de var olduğu bilinmektedir. Proust'un eserinin de tek bir hikayeden, tek bir olaydan değil, başı sonu birbirinden ayrı, birbirinden bağımsız tek düze bir çizgide, dümdüz seyretmeyen (lineer) hikayelerle dolu olduğu görülür.⁹

Yeni romanla birlikte hikayenin artık iyice geri plâna düştüğünü bunun yerini 'hikaye etme biçiminin aldığını görürüz.' 'Macera'nın yazımı yerine yazının macerasının geçtiğini görürüz. Gerek *Silgiler (Les Gommies)* isimli ilk romanında gerekse bu makalenin konusunu teşkil eden *Gözetleyici (Le Voyeur)* adlı romanında Robbe-Grillet basit bir polisiye olayı anlatır. Ama bu anlatımı direkt olarak yapmamakta okuyucuyu çeşitli yazı oyunları, anlatımındaki ve tasvirlerindeki kimi farklı biçimlerle yapar ki bunların anlatım zamanlarındaki farklılıklarla, obje tasvirlerindeki bakış açısı farklılıklarıyla, ... okuyucuya sunduğunu görürüz.

Buna ilginç bir örnek olarak *Gözetleyici (Le Voyeur)* romanındaki cinayet sahnesini verebiliriz. Romanda bir cinayet söz konusudur. Fakat bu cinayetin kim tarafından, nasıl ve niçin işlendiği okuyucuya asla sunulmaz. Ama romancının cümlelerinden biz bu cinayetin kim tarafından işlendiğini öğreniyoruz.

"Matthias, yine de gözlerini yerden ayırmıyordu. Ayaklarının dibinde yatan yavaş yavaş sağa sola küçük çoban kıza bakıyordu. Gömleğini top gibi yuvarlayıp hırıltısını kesmek için ağzına soktu." (*Le Voyeur*, s. 179).

Romanda geçen cinayetle ve cinayetin işlenişine ilişkin verilen açıklama sadece bu kadardır. Okuyucuya bu olay ayrıntılarıyla sunulmadığı gibi düz bir çizgide seyretmeyen kimi kısa anlatımlarla da okuyucunun cinayete ilişkin bilgi edinmesi için bir hayli kafa yorması gerekmektedir.

⁸ Bkz. Georges Jean, *Le Roman*, Paris, Editions du Seuil 1971, s. 107.

⁹ Bkz. Muharrem Şen, *a.g.e.*, s. 25.

Denis Saint-Jacques, bir roman eleştirmeni olarak “yeni romanların okuyucunun elinden düştüğünü” belirtiyordu.¹⁰ Hatta okuyucunun tekrar tekrar eserlerini okumasını sağlamak istiyordu Robbe-Grillet.

Robbe-Grillet, *Gözetleyici* romanında, yeni romancıların sıkça kullandığı tekniklerden biri olan mizanabimden (mise en abyme) yararlanmıştır. Robbe-Grillet mizanabim tekniği sayesinde anlatmadan birçok şey okuyucuya sunulmaktadır. Jean Ricardou'nun “mikro hikaye”¹¹ diye nitelendirdiği ve romanda geçen olaya ilişkin ipuçlarının okuyucu verildiği bir tekniktir mizanabim. Yani bir tür ayna görevi görmektedir. Olayı yansıtır, gösterir okuyucuya.

Romanda cinayet sahnesine ilişkin sinema afişiyle verilen, yansıtılan bilgi okuyucuya bu cinayete ilişkin ipuçları sunmaktadır:

“Canlı renklerle süslenmiş afişte, üzerinde Rönesans giysileri olan irikiyim bir adam, karşısında üzerinde soluk bir gömlek bulunan bir genç kızın bir eliyle iki bileğini sırtından kavramış, kımıldatmazken, diğer eliyle de kızın boğazını sıkıyordu... (s. 45)

... “bakışını sinema afişinden aşağı doğru süzerek indirdi. Rönesans giysili adamın Herkül gibi vücudunu görmüştü, oysa kendisi genç kadını kendine doğru çekerken pek güçlük çekmemişti. (s.80)

Yukarıda alıntıladığımız örnek, yeni romancıların sıkça kullandığı mizanabim tekniği için çarpıcı bir örnektir. Romanın oldukça farklı sayfalarındaki bu alıntıyı peşpeşe okuduğumuzda okuyucu elbette cinayete ilişkin açık seçik bir bilgiye ulaşır. Ancak yukarıda yaptığımız ilk alıntının eserin 45. sayfasında geçerken diğeri ise eserin 80. sayfasında geçiyor olması okuyucunun cinayete ilişkin ipuçlarını yakalaması romanı okurken ki dikkati ile doğru orantılıdır. Ancak çok dikkatli bir okuyucu burada sinema afişiyle yansıtılan cinayete ilişkin ipuçlarını belki kitabın başına dönerek yakalayabilecektir.

¹⁰ Saint-Jacques, Denis, “Le lecteur du Nouveau Roman”, *Nouveau Roman: Hier, aujourd'hui*, T. 1: Problèmes généraux, Colloque organisé au Centre Culturel International de Cerisy-La Salle, du 20 au 30 Juillet 1971, Paris. union Générale d'Éditions, 1972, ss.131-142.

¹¹ Jean Ricardou, *Problèmes du Nouveau Roman*, Ed. de Seuil Paris, 1967, s. 182.

Burada şunu da belirtmekte yarar vardır. Sadece sinema afişiyle verilmemektedir cinayete ilişkin ipuçları. Bir gazete kupürü ve bir kafede yaşlı bir adamın anlattığı hikaye de birer mizanabim örneğidir.

Roman Kahramanı

Yeni Bir Roman İçin adlı eserde Roman Kahramanı kavramını eskimiş, modası geçmiş kavramlardan biri olarak nitelendiren Robbe-Grillet, klâsik romanda hakim olan “kahraman” anlayışına karşı çıkar.

Bilindiği gibi klâsik romanlarda kahramanlar, bizim her yönleriyle tanıdığımız karakterlerdir. Doğumlarına tanık oluruz. Onlarla büyürüz. Evlilikleri bile gözümüzün önünde olur. Geçmişlerine ilişkin birçok bilğimiz vardır. Öyle ki romanların isimleri bile kahramanlarla özdeşleşmiştir. Örneğin *Thèrese Raquin* Emile Zola'nın, kahramanının ismini taşıyan romanlardan biridir. Balzac'ın kimi romanları için de aynı durum söz konusudur. *Eugénie Grandet*, *Goriot Baba*, vs.

Yine romancılar böylesi bir karakter/roman kahramanı anlayışına karşı çıkıyorlardı. onlar için kahramanın kim olduğu, nerede doğup nerede büyüdüğünün hiç önemi yoktu. Örneğin *Gözetleyici* romanında Matthias hakkında bildiklerimiz sadece şu cümlelerle açıklanabilir:

Matthias, soyadı bilinmeyen, elinde valiziyli seyyar saat saticılığı yapan ve saat satmak için gittiği bir adada cinayet işlediğini öğrendiğimiz biridir. Varlığı romanla başlayan ve romanla biten bir karakterdir. Geçmiş hakkında hiçbir bilğimiz yoktur. Hobileri var mıdır? Ailesini tanımıyoruz. Nerede doğdu, nasıl yaşamaktadır bilemiyoruz.

İşte tüm bunlar klasik romanlarda okuyucuya hemen aktarılan ama *Gözetleyici* romanında karşılığını bulamadığımız türden sorulardır. Roman kahramanı konusundaki farklı biçimiyle de klâsik romanların ‘eskimiş kavramlar’ından biri olan roman kahramanı kavramına getirdiği yeni anlayışla da farklı bir roman, bir ‘yeni roman’ olarak karşımıza çıkmaktadır *Gözetleyici*.

Yeni roman anlayışına sahip yazarlar her ne kadar tam bir bütünlük, bir grup oluşturuyorlarsa da birleştikleri noktaların şunlar olduğunu söylemek mümkündür:

1. Balzac romanı denilen tipteki geleneksel romandaki (heyecan uyandıran sahnelerle dolu) olay örgüsünü reddetmek.

2. Gerçeğe çok yakın olarak kullanılan roman kahramanı anlayışını reddetmek.

3. Geleneksel psikoloji anlayışının reddi. Bu anlayış romancıyı yargılayan, hüküm veren konumuna oturtuyordu.

4. Romanda merkez konumuna oturtulan, her şeyi bilen, her şeye hakim romancı anlayışını reddetmek.

5. Üslup ya da geleneksel romandaki dilin süslü, güzel kullanımının yerine dilin doğallığından, bozulmamışlığından yana olmaları.

6. Yeni bir roman anlayışının oluşmasına yönelik teorik çalışmalarda bulunmaları

Bu maddelerle özetleyebileceğimiz yeni romancıların roman anlayışının grubun sözcülüğünü yapmakta olan Alain Robbe-Grillet tarafından *Gözetleyici* adlı romanda uygulanmaya çalışıldığını görmekteyiz. Ancak bu uygulamanın tam anlamıyla yapılabildiğini söylemenin ya da iddia etmenin biraz abartılı olacağı kanaatindeyiz. Ancak yeni bir roman anlayışının yerleşmesine giden yolda bu roman önemli bir işaret taşıdır.